

ЛЕКСИКОЛОГІЯ І ФРАЗЕОЛОГІЯ

Луковенко Т.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 8/’374

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГОМЕОПАТІЇ

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячених дослідженню сучасної української гомеопатичної терміносистеми. У пропонуваній праці зааналізовано особливості формування термінології досліджуваної галузі.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема.

Луковенко Т.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ ГОМЕОПАТИИ

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященных исследованию современной украинской гомеопатической терминосистемы. В предложенной работе проанализированы особенности формирования терминологии исследуемой сферы.

Ключевые слова: термин, терминология, терминосистема.

Lukovenko T.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Ukrainian Language and Literature Department, Donbas State teachers' Training University

PECULARITIES OF FORMATION OF HOMEOPATHICAL TERMINOLOGY

This article continues the series of author's publications devoted to the study of the modern Ukrainian homeopathic terminology. The proposed work analyses features of formation of terminology in study area.

Key words: term, terminology, term system.

Постановка проблеми. Вітчизняні науковці неодноразово зверталися до вивчення проблем термінологіки медичної галузі. Так, В. Німчук, В. Передрієнко, І. Чепіга досліджували історичний аспект становлення і розвитку медичної лексики, Я. Вакалюк студіювала медичну термінологію на діалектологічному рівні. Проведено аналіз окремих підсистем медичної термінології – кардіологічної (Р. Стецюк), радіологічної медицини (І. Корнейко), клінічної (Н. Місник), судово-медичної термінології (Т. Лепеха) та ін. Проте гомеопатична термінологія як цілісна терміносистема ще не була предметом комплексного лінгвістичного дослідження.

Метою пропонованої статті є дослідження особливостей формування термінології гомеопатичної галузі.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: виділили етапи становлення спеціальної лексики гомеопатичної галузі; заналізувати початкові етапи формування термінології гомеопатії.

Сучасне середовище – надзвичайно складне явище, що формувалося упродовж тисячоліть, яке непомітно впливає на людину, визначає її світобачення, погляди, вчинки тощо. Термінологічна лексика є одним із елементів цього культурного середовища, що є одночасно «результатом розвитку цивілізації, засобом фіксації її історії» [1, с. 8].

На початку XXI ст. діахронічні дослідження термінолексики стають дедалі актуальнішими, бо простеження історії розвитку термінології є ефективним засобом вивчення історичного розвитку процесу пізнання.

Ураховуючи екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники, з покликанням на праці гомеопатів Г. Зленка, О. Іваніва, О. Мощича, Г. Пенькової та ін., у формуванні української гомеопатичної термінолексики ми умовно виділили 6 етапів становлення спеціальної лексики гомеопатичної галузі: донауковий період, VI – середина XVIII ст., друга пол. XVIII ст. – перша пол. XIX ст., кінець XIX ст. – поч. XX ст., 1918 – 1988 рр., 90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.

У пропонованій праці розглянемо перші три етапи формування гомеопатичної термінології.

Перший етап пов'язуємо із донауковим періодом розвитку знань, щоправда, без хронологічних меж. Як зазначив С. В. Гриньов, «історію науки прийнято починати з античності чи, принаймні, з бронзового віку» [1, с. 188], бо початок історії спеціальної лексики, співвіднесений з періодом появи протонаукових знань, передує початку історії науки.

Епоху античності характеризують антиномією абстрактно-міфологічних та конкретно-предметних знань, що зумовила різницю в думках і, відповідно, позначилася на термінології. Лексеми донаукового періоду позначають переважно абстрактні явища, зокрема терміни *здоров'я*, *синдром*, *хвороба* тощо. У цей період були закладені основи медицини. Здебільшого лексеми цього періоду – одиниці на позначення кольору, запаху, зовнішнього вигляду певної патології: *краснуха*, *синяк* та ін.

Історія появи перших найменувань, що надалі стали основою гомеопатичної термінолексики, своїм корінням сягає гіпократівських часів (IV–V ст. до н. е.). Один із авторів «Збірника Гіпократів» пише про принцип подібності хвороби та засобів її лікування: «... хвороба

викликана подібним, і подібним же, яке примусили прийняти, хворий від хвороби переходить до здоров'я ...» [2, с. 72]. На жаль, ідея лікування за принципом подібності не знайшла відгуку в тогочасних медичних колах і на багато століть залишилася ніким не дослідженою, що відбилося й на функціюванні лексем на позначення понять цього напрямку медицини.

Переважна частина одиниць донаукового періоду не зникла. З появою наукових дисциплін вони перейшли до розряду термінів. Не стала винятком і гомеопатична галузь. Здебільшого лексеми цього періоду активно функціують у сучасній гомеопатичній термінології, зокрема терміни: *бронх, епідемія, живіт, здоров'я, кома, тиф, хвороба, шия, шлунок* тощо.

Другий етап (VI – середина XVIII ст.). Медицина цього періоду переживає певну кризу розвитку, проте процес поповнення спеціальної лексики новими номінативними одиницями триває, зокрема простежується тенденція до утворення складених найменувань. Так, через появу значної кількості лікарських засобів виникла потреба в номінації цих засобів за принципом дії, напр.: *додатковий засіб; засіб, що виправляє; засіб, що скеровує; основний засіб* та ін. [2, с. 74].

У XVI ст. видатний німецький лікар Парацельс почав розвивати ідею лікування за принципом подібності, яка в подальшому стане визначальною для гомеопатії, що й виокремить її в самостійний терапевтичний метод лікування. Він запропонував «подібне» лікувати «подібним». У працях ученого вжито лексеми «*симпатія*» та «*відповідність*» на позначення поняття «*подібне*».

Отже, другий етап характеризуємо як етап становлення загальної системи медичних понять, поступового накопичення термінолексем, які з часом увійдуть і до системи спеціальних понять гомеопатичної галузі.

Третій етап (друга половина XVIII ст. – перша половина XIX ст.) – початок становлення гомеопатії як самостійної терапевтичної системи з окресленням понятійного поля.

Формування ядра гомеопатичної термінології відбувалося через утворення нових термінів та переосмислення вже наявних номінативних одиниць.

Засновником гомеопатії став німецький лікар Фрідріх Самуїл Ганеман (1755–1843 рр.). Початок гомеопатії пов'язують із виходом у світ його праці "Досвід нового принципу для знаходження цілющих властивостей лікарських речовин" (1776 р.), у якій уперше сформульовано принцип подібного в медицині й подано чіткі вказівки щодо підбирання лікарських засобів за цим принципом. Основа лікування для С. Ганемана – положення про те, що для будь-якої

хвороби правильним засобом є лише такий, який викликає схожий стан у здорової людини. Своє вчення засновник назвав «гомеопатією», від грец. *homoios* – подібний та *pathos* – страждання.

Становлення гомеопатії як окремої галузі медицини передбачає формування її поняттєвого поля, а необхідність номінації нових понять сприяє утворенню вузькогалузових гомеопатичних термінів, напр.: принцип подібності «*Similia similibus curentur*» (подібне лікується подібним) – підбір й призначення гомеопатичних лікарських засобів на основі максимальної подібності сукупності симптомів (пацієнта) до симптомів відповідних ліків; принцип малих доз – призначення гомеопатичних лікарських засобів у надмалих і ультрамалих дозах.

Зазначений період починають функціонувати терміноутворення, що визначають специфічність технології приготування гомеопатичних ліків: *динамізація* (*гомеопатична динамізація*) – посилення дії ліків, надання енергетичної, лікувальної сили природній речовині в процесі її послідовного розведення й інтенсивного струшування чи розтирання, *гомеопатичне розведення* – позначення концентрації речовини, що використовують для виготовлення гомеопатичного препарату; один із етапів гомеопатичної технології, що полягає в послідовному розведенні субстанції для приготування гомеопатичних ліків; *розтирання* – процес приготування гомеопатичних ліків із нерозчинних органічних та неорганічних субстанцій через розтирання і под.

У 1827 р. на позначення методу приготування гомеопатичних ліків з'явився термін «потенціювання». Водночас лексика гомеопатії поповнилася терміном «потенція» – кількість маніпуляцій, проведених під час приготування певного лікарського засобу.

Розвиток захворювань у певного пацієнта здебільшого зумовлений багатьма чинниками. У гомеопатії спосіб патологічної адаптації людини до змін зовнішнього й внутрішнього середовища, що є основою для розвитку всіх вторинних щодо них хронічних захворювань, визначили лексею «міазм». Окрему групу склали терміни на позначення основних типів реагування організму (емоційний, фізичний, інфекційний): *сікоз* – міазм, якому відповідають усі процеси й зміни, що перевищують рівень, необхідний для фізіологічної адаптації; *люес* – міазм, якому відповідають усі процеси й зміни, що спотворюють фізіологічну адаптацію; *псора* – міазм, якому відповідають усі процеси й зміни, недостатні для фізіологічної адаптації.

Специфічність новоствореної галузі підтверджують і терміни на позначення властивостей, будови та процесів в організмі людини: *конституція* – сукупність відносно стійких морфологічних та

функційних властивостей організму людини, які зумовлені спадковістю, а також тривалим, інтенсивним впливом навколишнього середовища [4, с. 67]; *конституція лікарська* (чи *гомеопатична конституція*) – конституція конкретного пацієнта, сукупність ознак якої подібна до симптомів лікарського патогенезу певного гомеопатичного засобу тощо.

Умови, що відображають динаміку симптомів хвороби та вказують на причини та час їхньої появи, зміну, посилення чи послаблення, гомеопати визначили як «*модальність*».

Деякі з лексем цього періоду функціують і на сучасному етапі, набуваючи іншого значення. Так, термін «*симптом*», потрапивши в нове поняттєве оточення, став складнішим і спеціалізованішим, розширив свої межі й охоплює тепер не тільки вияви хвороби, які непокоять хворого та на які він скаржиться, не лише ті структурні зміни, які можна спостерігати, але й особливі, індивідуальні ознаки, що властиві конкретному пацієнтові, які не пов'язані безпосередньо з хворобою.

Також під впливом поняттєвого апарату гомеопатії зазнав певних змін і термін «*патогенез*», який дефінують як опис сукупності симптомів і синдромів, що виникають під час випробування ліків у великій дозі, а також конституційних особливостей пацієнтів, чутливих до певного лікарського засобу та його модальності. «Коронним» у гомеопатії є поняття «*патогенез ліків*» – відтворення хвороби за допомогою ліків, розширена система показань до їхнього застосування.

У зазначений період увійшла до вжитку лексема «*реперторіум*» – довідник гомеопатичних лікарських засобів, систематизованих за рубриками, що прийняті в гомеопатії відповідно до їхніх показань для застосування. Тоді ж виникає потреба для позначення двох складників гомеопатії, унаслідок чого з'явилися терміни «*Матерія медіка*» та «*Матерія морб*» відповідно «*фармакологія*» та «*терапія*».

С. Ганеман уважав, що основою будь-якої патології є ураження «*життєвої сили*» організму. Значного поширення в епоху формування нових медичних поглядів набув термін «*життєва сила*» – сукупність процесів, що визначають життєздатність організму, стійкість до чинників навколишнього середовища. «Життєвою силою» вчений назвав динамічну силу, яка різнила труп і живу людину. Синонімами до цього терміна вважали такі одиниці: *духовна сила, життєвий принцип, життєва енергія, динамічна сила, самокерувальна енергія*.

Ці поняття не втратили своєї актуальності досі. Так, Риченберг-Уллман Юд під життєвою силою розуміє «невидиму енергію, що існує

в усіх істотах, яка встановлює гармонію, внутрішній баланс і здоров'я» [3, с. 434], а М. С. Томкевич, В. С. Коваленко, І. А. Матвєєва трактують термін життєва сила як «особливий чинник, що відрізняє живу природу від неживої, життєві процеси – від законів неорганічного світу» [5].

С. Ганеман уперше в історії медицини ввів термін алопатія, яким позначив сукупність методів лікування традиційної медичної школи, в основу якої були покладені примітивні принципи розуміння хвороби. Лікувальні засоби, що застосовувалися під час боротьби з хворобою, були «протилежні» за своєю дією до природи самої хвороби.

Уже на початку ХІХ ст. асортимент гомеопатичних ліків був досить широким. Так, у 1811–1819 рр. вийшла друком праця С. Ганемана «Чисте лікознавство», у якій описано 62 препарати. Зокрема, відкриті дослідником хімічні сполуки відомі дотепер під назвами: *Mercurius solubilis Hahnemanni* – Меркуріус солюбіліс Ганемана, *Causticum Hahnemanni* – Каустикум Ганемана, Ганеманова каустична сода [3, с. 35].

У цей час технологія гомеопатії дозволяє отримувати лікарські препарати із природних речовин, які до того ніколи не використовували як лікувальні, що спричинило появу й активне функціонування таких лексем: *глина, зміїна отрута, золото, мрамур, мідь, морська каракатиця, нафта, пісок, платина, ртуть, фосфор, шпанська мушка* тощо.

Чільне місце серед гомеопатичних номенів цього етапу посідають назви рослин, що використовують як сировини для виготовлення гомеопатичних лікарських засобів: *агарікус мускаріус (Agarikus muscarius) – мухомор червоний, бріонія альба (Brionia alba) – переступень білий, опіум (Opium, Papaver somniferum) – мак снотвірний* і под.

На території сучасної України (м. Житомир) перші відомості про гомеопатичну практику (1826 р.) містяться в біографії Валенти Черминського, який пропагував гомеопатичний метод лікування. Послідовником Валенти Черминського можна вважати М. П. Раєвського, який підтримав і практикував метод гомеопатичного лікування. Зокрема у 1886 р. в Одесі вийшла друком праця «Самопомощь или лечение дифтерита без пособия врачей и дорогих аптек средствами гомеопати».

Цей етап сприяв формуванню гомеопатичної термінології, зокрема термінів, що склали ядро досліджуваної галузі.

Отже, гомеопатична термінологія має глибоку й давню історію формування, зумовлену як екстралінгвальними, так і інтралінгвальними чинниками.

Перспективним уважаємо подальше дослідження особливостей формування української гомеопатичної лексики

Література

1. Гринев С. В. Терминологические заимствования (краткий обзор современного состояния вопроса) / С. В. Гринев // Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М. : Наука, 1982. – С. 108–124.
2. Зильбер В. Роман о гомеопатии / В. Зильбер // Наука и жизнь. – 2000. – № 3. – С. 72–78.
3. Кёлер Г. Гомеопатия: [пер. с нем.]. – 2-е изд., перераб и доп. / Г. Кёлер – М. : Медицина, 2000. – 608 с.
4. Луковенко Т. О. Словник гомеопатичних термінів / уклад. : Т. О. Луковенко. – Слов'янськ: СДПУ, 2011. – 158 с.
5. Томкевич М. С. Гомеопатический глоссарий : учеб. пособие для врачей / М. С. Томкевич, В. С. Коваленко, И. А. Матвеева. – М. : Гомеопат. медицина, 1997. – 47 с.
6. Уллман Р. Универсальный семейный гомеопатический справочник / Р. Уллман, Риченберг-Уллман Юд; пер. с англ. Л. Е. Миронова. – М. : АРТ-ФЛЕКС, 1999. – 440 с.

Решетняк О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'373.23:26-23

ПАРАДИГМА БІБЛІОНІМІВ ЯК ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТУ ЖИТТЯ В САКРАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню парадигми бібліонімів з антропонімним і топонімним компонентами як вербалізаторів концепту життя в сакральному дискурсі. У науковій розвідці окреслено межі поняттєвого поля концепту життя; виокремлено асоціативно-образну парадигму старозаповітних і новозаповітних символів з антропонімним і топонімним компонентами як вербалізаторів зазначеного концепту; проаналізовано співвідношення між символами-бібліонімами й концептом життя.

Ключові слова: Біблія, концепт, символема, вербалізатор, бібліонім, антропонім, топонім, життя, смерть.

Решетняк Е.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ПАРАДИГМА БИБЛИОНИМОВ КАК ВЕРБАЛИЗАТОРОВ КОНЦЕПТА ЖИЗНЬ В САКРАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию парадигмы библионимов с антропонимическим и топонимическим компонентами как вербализаторов концепта жизнь в сакральном дискурсе. В статье выделены особенности библейской концептуализации, которая является корреляцией между концептами и символами и зависит прежде всего от метафорических